SEJ
SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 22/2025, ss. 7-12
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2025.22(1)
www.sej.mazowiecka.edu.pl
Otrzymano: 05.12.2025
Zaakceptowano: 10.12.2025
Opublikowano: 31.12.2025

Monika Wolińska
Akademia Mazowiecka w Płocku
ORCID: 0000-0001-7440-5367

AD PERPETUAM MEMORIAM: PROF. DR HAB. JAROSŁAW MICHALSKI (1964–2024), O ŚLADACH OBECNOŚCI, KTÓRE NIE GASNĄ

Ks. prof. dr hab. Jarosław Michalski (1964–2024)

„Kiedyś sądziłem, że ludzi pamiętamy, dopóki możemy ich opisać. Teraz myślę, że jest odwrotnie: są z nami, dopóki nie umiemy tego zrobić. (…) Dopóki nie mogę ich opisać, jeszcze trochę żyją" (Wicha 2022, 5). Ta intuicja – bliska temu, co Paul Ricœur (2006) nazywa napięciem między pamięcią a opowieścią – odsłania coś istotnego z naszego doświadczenia żałoby po Profesorze Jarosławie Michalskim. Jego obecność wciąż wymyka się prostemu opisowi; nadal żyje w naszej pamięci, w sposobie stawiania pytań, w języku, którym mówimy o wychowaniu i sensie. Śmierć nie przerwała tej relacji – jedynie zmieniła jej ontologiczną postać.

Nota biograficzna

Jarosław Tomasz Michalski urodził się 1 czerwca 1964 roku w Ostródzie. Studiował teologię i pedagogikę na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, uzyskując magisterium z teologii (1989) oraz pedagogiki (1995). W 1995 roku obronił doktorat z teologii, a w 1999 roku – doktorat z pedagogiki na Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim w Rzymie, poświęcony reformie liceów katolickich w Polsce w perspektywie porównawczej z Włochami i Niemcami.

Stopień doktora habilitowanego w zakresie pedagogiki zdobył w 2004 roku na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, przedstawiając rozprawę *Edukacja i religia jako źródło rozwoju egzystencjalno-kognitywnego* (Michalski, 2004). W 2012 roku otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych.

Pracował w ośrodkach akademickich w Olsztynie, Toruniu, Warszawie i Płocku. W ostatnich latach związany był z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, gdzie pełnił funkcję Dyrektora Instytutu Pedagogiki oraz z Akademią Mazowiecką w Płocku. Był organizatorem i współorganizatorem konferencji naukowych, kierownikiem projektów naukowych i popularyzatorskich, recenzentem licznych przewodów habilitacyjnych i profesorskich, promotorem dysertacji doktorskich, ale nade wszystko – Mistrzem dla młodego pokolenia badaczy.

Dorobek naukowy i główne linie myślenia

Profesor Michalski pozostawił bogaty dorobek, obejmujący publikacje z zakresu pedagogiki personalno-egzystencjalnej, aksjologii wychowania, pedagogiki religii, teorii edukacji oraz filozofii wychowania. Szczególnym źródłem inspiracji pozostawała dla niego myśl Viktora Emila Frankla – zwłaszcza problematyka sensu życia, wolności i odpowiedzialności – którą twórczo rozwijał w perspektywie pedagogicznej (Michalski, 2011; Michalski 2024).

Do najważniejszych publikacji Profesora Michalskiego warto zaliczyć:
- *Edukacja i religia jako źródło rozwoju egzystencjalno-kognitywnego. Studium hermeneutyczno-krytyczne* (Michalski 2004),
- *Sens życia a pedagogika. Impulsy myśli Viktora Frankla* (Michalski 2011),
- Tryptyk, będący impulsami myśli o. Anselma Grüna: *Człowiek – Duchowość – Wychowanie, t. I* (Michalski i Fidelus 2020); *Człowiek – Duchowość – Ekonomia, t. II* (Michalski i Wolińska 2020); *Człowiek – Duchowość – Rodzina, t. III* (Michalski, Kunicki i Kulesz 2020),
- *Meaning of Life and Pedagogy. Impulses of thought by Viktor E. Frankl* (Michalski 2024),
- Tom *Peace Education, Religious Discourse, and Scientific Enquiry: Dialogue and Collaboration from Eastern European Contexts* (Michalski i Wolińska 2024).

W centrum Jego refleksji znajdował się człowiek – rozumiany nie jako „przypadek dydaktyczny" czy „przedmiot oddziaływań", ale jako osoba poszukująca sensu, zamieszkująca świat napięć: między wolnością a odpowiedzialnością, wiarą a rozumem, jednostkowością a wspólnotą. W tym sensie Jego prace wpisują się w nurt personalizmu oraz pedagogiki sensu, dla której kategoria „dlaczego?" jest ważniejsza niż „jak?".

Szczególnie ważnym obszarem Jego zainteresowań była edukacja do pokoju i pedagogika pokoju – rozumiana nie wyłącznie jako brak przemocy, lecz jako pozytywna zdolność budowania relacji, dialogu i przebaczenia w kontekstach naznaczonych konfliktem i cierpieniem. Współredagowany tom o edukacji pokojowej w Europie Środkowo-Wschodniej (Michalski i Wolińska, 2024) wskazuje dobitnie, że dla Profesora Michalskiego kategoria pokoju była zarówno pedagogiczną, jak i polityczno-etyczną kategorią myślenia o wychowaniu.

Profesor Michalski pedagogiem sensu i pokoju

Profesor Michalski należał do tych nielicznych pedagogów, którzy w sposób konsekwentny łączyli refleksję nad sensem życia z praktyką wychowania, także w kontekście osób marginalizowanych, zranionych czy poszukujących. Jego lektura Frankla nie była jedynie komentatorska – była hermeneutycznym wejściem w doświadczenie człowieka „w sytuacji granicznej" oraz pytaniem, jak edukacja może być przestrzenią odzyskiwania sensu wykraczającego poza czysto pragmatyczne „przystosowanie" (Frankl 2011; Michalski 2011; Michalski 2024).

W tym sensie jego myśl sytuuje się blisko tego, co Ricœur (2006) nazywa „pamięcią sprawiedliwą": dążeniem, by ocalić doświadczenia tych, którzy zostali zepchnięci na margines historii, i włączyć je w narrację wspólnoty. Profesor nie traktował pedagogiki jako neutralnej techniki; rozumiał ją jako praktykę etyczną i polityczną, która ma obowiązek upomnieć się o głos tych, którzy na co dzień są niesłyszalni.

Refleksja osobista: dialog jako forma formacji

Profesor Jarosław Michalski pozostanie w pamięci tych, którzy mieli szczęście go spotkać, jako człowiek głębokiego dialogu – zarówno naukowego, jak i osobistego. Jego gabinet, bez zbędnych rzeczy, raczej minimalistyczny, był miejscem otwartym dla studentów, doktorantów i współpracowników. Rozmowa z nim rzadko była zwykłą wymianą zdań; częściej stawała się wydarzeniem formacyjnym. Często powtarzał: „Praktyka bez teorii jest niebezpieczna, a teoria bez praktyki jest jałowa". Nie była to tylko efektowna formuła, ale reguła życia. Domagał się rzetelności intelektualnej, a jednocześnie wrażliwości na konkretnego człowieka. Jego pedagogika nie była teorią „dla systemu", ale pedagogiką „dla osoby". Wielką mądrością Profesora i jego siłą intelektualną jako badacza był Jego szacunek wobec istniejącej kultury oraz świadomość, że edukacja w swoim staraniu się o zmianę świata nie może odcinać się od etyki i działać w oderwaniu od tegoż świata.

W relacjach był wymagający, ale nigdy pogardliwy; był krytyczny, ale nie cyniczny. Potrafił postawić trudne pytanie i jednocześnie tak słuchać, by drugi człowiek wychodził z rozmowy nie upokorzony, lecz umocniony. W tym sensie był bliski temu, co Barbara Skarga (2005) nazywa „etosowym wymiarem myślenia": myślenia, które zawsze jest odpowiedzialne za Innego.

Pamięć, wdzięczność i aporie żałoby

Przywołana już Barbara Skarga (2005) pisała o paradoksie wdzięczności: daru, którego nie da się „oddać" w formie symetrycznej odpłaty. Wdzięczność nie jest tu gestem rewanżu, lecz przyjęciem faktu, że obecność drugiego współtworzy naszą tożsamość. Tak jest z Profesorem Michalskim. Dar jego obecności – intelektualnej, duchowej, ludzkiej – jest niemożliwy do spłacenia. Pozostaje paradoksalnym zobowiązaniem: do kontynuacji myślenia, do wierności wartościom, które wniósł, i do tworzenia przestrzeni, w której inni również doświadczą mocy tego daru.

Każdy tekst poświęcony osobie zmarłej, jest z natury rzeczy zbyt mały, zbyt spóźniony, zbyt „mój", a więc niewierny. Zarazem tylko ten zbyt mały, spóźniony i z natury rzeczy przekłamany, bo oddający subiektywne rozumienie i odczuwanie osoby, język – pozwala ocalić ślad obecności. Jacques Derrida (2001) zauważył, że żałoba jest doświadczeniem niemożliwości: „mówienie jest niemożliwe", ale równie niemożliwe byłoby milczenie. Każdy tekst wspomnieniowy – także ten – oscyluje więc między dwoma skrajnościami: redukując niewypowiedziane, a zarazem ratując od zapomnienia. Pisząc o Profesorze Jarosławie Michalskim, mam świadomość, że każde wspomnienie jest w pewnym sensie niewiernością wobec bogactwa jego obecności, ale także że odmowa mówienia byłaby odmową sprawiedliwości wobec Niego.

W tym kontekście Roland Barthes (1981) pisał, że fotografia nie jest wyłącznie reprezentacją, lecz „emanacją światła", które naprawdę dotknęło fotografowanego ciała. Podobnie pamięć o Profesorze: nie jest tylko opowieścią „o Nim", ale śladem światła, które nas dotknęło. Powraca w rozproszonych śladach – w zdaniach, które zapisywał, w gestach, które pamiętamy, w rozmowach, które wciąż w nas brzmią. W tym sensie żałoba nie jest domknięciem, lecz rozpraszającą się pamięcią, w której wciąż gromadzi się sens.

Dziedzictwo i pytanie, które zostaje

Dziedzictwo Profesora Jarosława Michalskiego ma wiele wymiarów: bibliograficzny, naukowy, dydaktyczny, instytucjonalny, ale też głęboko osobisty. Pozostawił po sobie książki, artykuły, projekty badawcze, wypromowanych doktorów, współpracowników w Polsce i za granicą. Jeszcze bardziej jednak pozostawił styl myślenia i bycia: krytyczny, a zarazem pełen nadziei i otwartości.

Wobec tego dziedzictwa powraca jedno zasadnicze pytanie, które Profesor niejednokrotnie stawiał swoim studentom i współpracownikom: „Co z tym wszystkim zrobisz?" Nie jest to pytanie rozliczające, lecz pytanie otwierające – pytanie o odpowiedzialność za otrzymany dar. W duchu Ricœurowskiej koncepcji narracji (Ricœur, 2006) można powiedzieć, że to my – jego uczniowie, czytelnicy i współpracownicy – stajemy się teraz kontynuatorami opowieści, którą on rozpoczął. Nasze własne badania, decyzje, wybory etyczne i pedagogiczne dopisują kolejne rozdziały do historii, w której Profesor pozostaje jednym z ważnych protagonistów.

Odczuwam ogromny zaszczyt, że mury Akademii Mazowieckiej zaszczycił swą wieloletnią obecnością uczony takiego formatu, wybitny pedagog, znakomity i rzetelny badacz, a nade wszystko człowiek o niepospolitej osobowości i charakterze. Spotkanie z Profesorem takiego formatu, jakim był Profesor Jarosław Michalski, zachęca nie tylko do podejmowania wyzwań i własnego rozwoju, ale także – a może przede wszystkim – do poszukiwania odpowiedzi na pytania dotyczące kondycji współczesnego człowieka i świata.

Tak jak w dramacie potrzebny jest chór, który nadaje wydarzeniom wymiar wieczności, tak pamięć o Profesorze Jarosławie Michalskim staje się naszym chórem – świadectwem, że jego obecność nie przeminęła bez śladu. Należy do tych, których – jak sugeruje Ricœur – nie tyle „tracimy", ile „włączamy" w narrację własnego życia i własnej odpowiedzialności.

Ad perpetuam memoriam.

Literatura

Barthes, Roland. 1981. *Camera lucida: Reflections on photography*. New York: Hill and Wang.

Derrida, Jacques. 2001. *The work of mourning*. Chicago and London: University of Chicago Press.

Frankl, Viktor E. 2011. *Człowiek w poszukiwaniu sensu*. Warszawa: Czarna Owca.

Michalski, Jarosław. 2004. *Edukacja i religia jako źródło rozwoju egzystencjalno-kognitywnego. Studium hermeneutyczno-krytyczne*. Toruń: Wydawnictwo UMK.

Michalski, Jarosław. 2011. *Sens życia a pedagogika. Impulsy myśli Viktora Frankla*. Toruń: Wydawnictwo UMK.

Michalski, Jarosław. 2024. *Meaning of life and pedagogy. Impulses of thought by Viktor E. Frankl*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Michalski, Jarosław i Anna Fidelus. Red. 2020. *Człowiek – Duchowość – Wychowanie, t. I*. Warszawa: Difin.

Michalski, Jarosław i Monika Wolińska. Red. 2020. *Człowiek – Duchowość – Ekonomia, t. II*. Warszawa: Difin.

Michalski, Jarosław i Zdzisław Kunicki i Zbigniew Kulesz. 2020. *Człowiek – Duchowość – Rodzina, t. III*. Warszawa: Difin.

Michalski, Jarosław i Monika Wolińska. Red. 2024. *Peace education, religious discourse, and scientific enquiry: Dialogue and collaboration from Eastern European contexts*. London: Routledge.

Ricœur, Paul. 2006. *Memory, history, forgetting*. Chicago and London: University of Chicago Press.

Skarga, Barbara. 2005. *Kwintet metafizyczny*. Kraków: Universitas.

Wicha, Marcin. 2022. *Rzeczy, których nie wyrzuciłem.* Kraków: Wydawnictwo Karakter.